

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΟΙΗΣΗ

Με βάση το περιεχόμενο χωρίζεται σε δύο βασικές κατηγορίες: (α) την κοσμική / θύραθεν ποίηση και (β) τη θρησκευτική ποίηση.

A. ΚΟΣΜΙΚΗ / ΘΥΡΑΘΕΝ ΠΟΙΗΣΗ

(α) **λόγια κοσμική ποίηση**: λόγια / αρχαιοπρεπής γλώσσα + προσωδιακά μέτρα της αρχαιότητας.

(β) **δημώδης ποίηση**: δημώδης γλώσσα της εποχής + ρυθμοτονικά μέτρα.

Λόγια Κοσμική Ποίηση

χωρίζεται συμβατικά σε: **επική, λυρική και δραματική** ποίηση. Ωστόσο, (α) υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές ανάμεσα στα ποιητικά έργα της αρχαιότητας με τα ανάλογα χαρακτηριστικά βυζαντινά έργα, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό που να μην είναι δυνατό να δούμε μια πορεία εξέλιξης του έπους, της λυρικής ποίησης και του δράματος από την αρχαιότητα στο Βυζάντιο.

(β) τα όρια ανάμεσα στα βυζαντινά ποιητικά είδη είναι ρευστά.

ΣΥΝΕΠΙΩΣ: Η διαίρεση της λόγιας κοσμικής ποίησης σε επική, λυρική, δραματική είναι συμβατική και εξυπηρετεί πρακτικούς σκοπούς.

1. Επική ποίηση

(α) ποιήματα ικανής έκτασης με μυθολογικό περιεχόμενο, (β) εκφράσεις (έμμετρες, δηλαδή, περιγραφές προσώπων, γεγονότων, τόπων), (γ) ποιήματα με ιστορικό περιεχόμενο, (δ) ποιήματα με διδακτικό χαρακτήρα, (ε) έμμετρα μυθιστορήματα.

2. Λυρική ποίηση:

ποιήματα που εκφράζουν τον εσωτερικό κόσμο και την ψυχολογία των δημιουργών τους: (α) θρηνητικά ποιήματα (επιτάφιοι, μονωδίες), (β) αυτοβιογραφικά και "επαιτικά" ποιήματα, (γ) επιγράμματα.

3. Δραματική ποίηση:

ποιήματα στα οποία εμφανίζονται δύο ή περισσότερα πρόσωπα να συνομιλούν (θεατρικότητα).

Στη λόγια ποιητική παραγωγή ανήκουν επίσης:

(α) οι **κέντρωνες**: συνθέσεις με στίχους δανεισμένους αυτούσιους ή με μικρές προσαρμογές από τα ομηρικά έπη και τις αρχαίες τραγωδίες - έκπληξη και ευχαρίστηση του αναγνώστη + διακωμώδηση των κλασικών κειμένων.

(β) τα **τεχνοπαίγνια**: στίχοι που με τη γραπτή μορφή τους προκαλούν ένα οπτικό παιχνίδι είτε με τη διάταξη των στίχων και την εικόνα που σχηματίζεται (π.χ. οι στίχοι δίνουν το περίγραμμα του αντικειμένου στο οποίο αναφέρονται), είτε με την επιλογή των γραμμάτων μέσα στο στίχο (π.χ. οι στίχοι περιέχουν όλα τα γράμματα της αλφαβήτου τουλάχιστον μία φορά) κοκ. Βλ. τον **καρκίνο**= τα γράμματα μέσα στο στίχο έχουν τέτοια διάταξη ώστε να διαβάζονται και αντίστροφα, από το τέλος προς την αρχή.

"νίψον άνομήματα μή μόναν όψιν"

Β. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

(α) **λειτουργική / εκκλησιαστική ποίηση:** ύμνοι για τις λατρευτικές ανάγκες της Εκκλησίας - γλώσσα απλή και κατανοητή - ρυθμοτονικά μέτρα.

(β) **προσωπική θρησκευτική ποίηση:** εκφράζεται το προσωπικό θρησκευτικό συναίσθημα του δημιουργού - αρχαιοπρεπής γλώσσα - προσωδιακά μέτρα. Βλ. και έμμετρες εκφράσεις (=περιγραφές) εκκλησιαστικών μνημείων, καθώς και επιγράμματα σε αγίους ή μάρτυρες.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ≠ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΕΤΡΙΚΗ

- ✓ **αρχαία ελληνική ποίηση:** κανονική (=με ορισμένη τάξη) εναλλαγή μακρών και βραχέων συλλαβών - η χρήση μακρών και βραχέων συλλαβών (=προσωδία) καθόριζε το ρυθμό στη γλώσσα.
- ✓ 3^{ος} αιώνας μ.Χ.: τα μακρά και τα βραχέα φωνήεντα γίνονται ισόχρονα, επομένως δεν έχουν πλέον λόγο ύπαρξης τα αρχαιοελληνικά προσωδιακά μέτρα.
- ✓ **δημώδης βυζαντινή ποίηση + θρησκευτική λειτουργική ποίηση:** κανονική (=με ορισμένη τάξη) εναλλαγή τονισμένων και άτονων συλλαβών. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχαν τονισμένες και άτονες συλλαβές στις αρχαιοελληνικές λέξεις, ωστόσο: (α) στη δημώδη βυζαντινή/νεοελληνική ποίηση ο τόνος είναι δυναμικός (η τονισμένη συλλαβή διαφέρει από την άτονη ως προς την ένταση προφοράς της), στην αε ποίηση ο τόνος είναι μουσικός (η τονισμένη συλλαβή διαφέρει από την άτονη ως προς το ύψος), (β) η αε ποίηση αδιαφορούσε για τη θέση μέσα στον στίχο των οξύτονων, βαρύτονων ή περισπώμενων συλλαβών.
- ✓ βασικό ρυθμοτονικό μέτρο στο Βυζάντιο ο **ιαμβικός δεκαπεντασύλλαβος ή πολιτικός** στίχος.
- ✓ **λόγια βυζαντινή ποίηση** (κοσμική και θρησκευτική): προσωδιακά μέτρα.

Τα βασικά προσωδιακά μέτρα που χρησιμοποίησαν οι βυζαντινοί ποιητές είναι τα ακόλουθα:

(α) ΔΑΚΤΥΛΙΚΟ ΕΞΑΜΕΤΡΟ (_UU δάκτυλος ή _ _ σπονδείος)

_UU _UU _UU _UU _UU _U/_

(β) ΕΛΕΓΕΙΑΚΟ ΔΙΣΤΙΧΟ (δακτυλικό εξάμετρο + δακτυλικό πεντάμετρο)

_UU _UU _UU _UU _UU _U/_

_UU _UU _ | _UU _UU U/_

ελεγειακό δίστιχο ή **ελεγείον**: Αποτελείται από ένα δακτυλικό εξάμετρο και ένα δακτυλικό πεντάμετρο στίχο. Το ελεγειακό δίστιχο χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στο επίγραμμα.

(γ) **IAMBIKO TRIMETPO** (τρία ιαμβικά μέτρα Χ_Υ_)

Χ_Υ_ Χ_Υ_ Χ_Υ_

Κάτω από την επίδραση του τονικού ρυθμού το ιαμβικό τρίμετρο εξελίσσεται στον

(δ) **IAMBIKO ΔΩΔΕΚΑΣΥΛΛΑΒΟ**, το κατεξοχήν βυζαντινό μέτρο.

Χ_Υ_ Χ_Υ_ Χ_ΥΧ

Αποτελείται κατά κανόνα από δώδεκα συλλαβές, εκ των οποίων η 3η, 7η και 11η είναι πάντοτε βραχείες, η 2η, 4η, 6η, 8η και 10η μακρές, ενώ η 1η, 5η, 9η και η 12η μακρές ή βραχείες. Βασικό επίσης χαρακτηριστικό του ιαμβικού δωδεκασύλλαβου είναι η παροξύτονη απόληξη του στίχου.

Επιγράμματα

Δύο μεγάλες συλλογές (ανθολογίες) ελληνικών επιγραμμάτων μάς σώζονται από τα βυζαντινά χρόνια:

(α) από τον 10ο αιώνα η **Παλατινή Ανθολογία**: Πήρε το όνομά της από το κύριο χειρόγραφο που τη διασώζει: τον codex Palatinus Gr. 23, στη βιβλιοθήκη της Χαϊδελβέργης. Περιλαμβάνει 3.700 επιγράμματα, τα οποία κατατάσσονται σύμφωνα με το περιεχόμενο σε χριστιανικά, αναθηματικά, επιτύμβια, σκωπτικά, ερωτικά κ.ά.

(β) από τον 13ο αιώνα η **Πλανούδεια Ανθολογία**: Συντάκτης αυτής της ανθολογίας υπήρξε ο μεγάλος λόγιος του 13^{ου} αιώνα Μάξιμος Πλανούδης, του οποίου διαθέτουμε ακόμη τον ιδιόχειρο κώδικα από το έτος 1299 ή 1301/2 (codex Marcianus Gr. 481). Σε αυτή τη συλλογή ο Πλανούδης περιέλαβε γύρω στα 2.400 επιγράμματα ποικίλου περιεχομένου.